

Webrecensie BMGN 125:4 (2010)

Schaepdrijver, Sophie de, *'We who are so cosmopolitan'. The War Diary of Constance Graeffe, 1914-1915* (Studies over de Eerste Wereldoorlog 14; Brussel: Algemeen Rijksarchief - Archives générales du Royaume, 2008, 560 blz., ISBN 978 90 5746 090 6).

Sophie de Schaepdrijver heeft een bijzonder document voor de geschiedschrijving toegankelijk gemaakt. Het betreft een dagboek uit de eerste jaren van de Eerste Wereldoorlog van een Belgische vrouw met Engels-Franse achtergrond en een Duitse echtgenoot. In een omvangrijke inleiding (165 pagina's) maakt de auteur duidelijk waarom dit dagboek van grote waarde is. Ze laat zien hoe dit dagboek, geschreven vanuit het gezichtspunt van een internationaal georiënteerde elite-familie, een bijzonder perspectief biedt op de 'oorlogscultuur', oftewel de omgang met de plotselinge oorlogstoestand.

Constance Graeffe is de dochter van een Française en een Britse ondernemer die in België heeft gewoond. Geboren in België en opgegroeid in Londen leeft ze in Brussel na haar huwelijk met Otto Graeffe, een Duitser wiens familie daar een suikerraffinaderij bezit. Constances zuster trouwt met de broer van Otto. Dit betreft kortom het dagboek van iemand uit een bij uitstek internationaal georiënteerde familie. Constance schrijft in het Engels, maar tegelijkertijd maakt de familie gebruik van Duits, Frans en soms zelfs Vlaams. Staatsburgerschap betekent weinig voor deze mensen tot zij overvallen worden door de Eerste Wereldoorlog, die bovenal een strijd was van naties en nationalisme.

Wanneer de Duitsers Brussel bezetten, moet Constance zich een oordeel vormen over de gebeurtenissen. Aanvankelijk twijfelt ze aan het geweld van de bezetter en haalt ze haar kinderen van de Duitse school, maar geleidelijk oriënteren zij en Otto zich weer meer op Duitsland. Ze hebben een Duitse kennissenkring en de kinderen komen weer terug op hun oude school. Zoon Robert, in het Franstalige deel van Zwitserland op kostschool, wordt wegens 'verkeerde invloeden' naar het Duitse deel gestuurd. Ondertussen heeft Constances zuster geheel de Belgische kant gekozen. Haar kinderen strijden aan geallieerde zijde. De oorlog rijt de familie uiteen.

Deze standpuntbepaling en de consequenties voor het leven van de

familie Graeffe zijn in dit dagboek te volgen. Dankzij de inleiding van De Schaepdrijver krijgt de lezer een extra goed inzicht in deze omgang met de oorlogssituatie. Op basis van minutieus onderzoek beschrijft zij de familierelaties en geeft zij achtergrondkennis. Om een voorbeeld te noemen: de lezer krijgt uitgebreide informatie over de Duitse school in Brussel of de Zwitserse kostschool van Robert, alles ruim voorzien van annotatie. Belangrijker nog is dat zij erin slaagt de aantekeningen van Constance te plaatsen in het licht van de botsende oordelen over de Eerste Wereldoorlog. Het dagboek staat zo in het bredere perspectief van de onvermijdelijk tegengestelde opinies over de oorlog.

Constance is zich er bewust van hoe moeilijk het is een oordeel over de oorlog te vellen. 'Those who only belong to one nation cannot judge' zo stelt ze al snel. Ze hoopt zelfs binnen haar omgeving een bemiddelende rol te kunnen spelen. Toch is het vinden van een evenwichtige mening ook voor haar moeilijk. De misdaden van de bezetter kan zij niet negeren. Tegelijkertijd heeft ze ook veel aandacht voor de Belgische franc-tireurs, zoals een Belgische die vier soldaten doodde. 'Fancy 4 soldiers being shot by one girl, what would any man say to such a shame!' In zo'n geval vond zij represailles noodzakelijk. Ze baseert zich in toenemende mate op Duitse informatie. Correspondentie met haar moeder in Engeland is moeilijk. Toch weet ze een enkele keer een *Times* te bemachtigen, waar ze commentaar op geeft. Dit is dus tevens een politiek georiënteerd dagboek over de totstandkoming van oorlogsopinies. 'I begin to have quite an interest in politics', zo stelt Constance zelfs over zichzelf.

Tot slot biedt het dagboek ook een goede weergave van de manier waarop de Eerste Wereldoorlog een breuklijn vormt in de geschiedenis tussen negentiende eeuw en moderniteit. Niet alleen Constances internationalistische opstelling, maar ook haar wereldbeeld passen nog geheel bij de negentiende eeuw. Zoals voor velen is de 'totale' oorlog die de hele samenleving doordringt voor haar een wrede onbevattelijke gebeurtenis. Oorlog is iets voor soldaten op een slagveld. 'Why can't people go in for a fair fight & leave their private feelings at rest. A far nobler way, I think is to do like those who fight fair, when they have done each their duty they shake hands!' In plaats daarvan lijkt het volgens haar of de haat in het volk nog groter is dan aan het front. Ze noemt het 'a very sad thing that in the 20th Century we are so backward'. Het dagboek wijst kortom op de onmacht grip te krijgen op een oorlog die het vertrouwde leven ondermijnt en dwingt tot keuzes die niet samengaan met het vroegere leven. Constance wordt daarbij in haar directe

omgeving geconfronteerd met het feit dat ieder andere keuzes maakt.

Na de oorlog, als dit dagboek al lang is afgelopen (of de rest is niet teruggevonden), worden Constance en Otto gedwongen naar Duitsland te gaan. De Schaepdrijver beschrijft hun lot daar op basis van de schaarse beschikbare gegevens, hetgeen opnieuw wijst op het grondige onderzoek dat aan deze uitgave ten grondslag ligt. De methode van De Schaepdrijver om deze informatie in een omvangrijke inleiding aan te bieden, en in de tekst in voetnoten alleen specifieke toelichtingen te geven, werkt daarbij goed. Anders zou dit dagboek moeilijk te plaatsen zijn. Het is bovendien geschreven in niet altijd vlot lopend Engels. De bewerkster, die terecht een volledig getrouwe weergave van het origineel wenste, ging er zelfs toe over de diverse taal- en spelfouten met [sic] weer te geven. Gezien de grote hoeveelheid werkt dit evenwel storender dan wanneer alleen de originele tekst was weergegeven zonder de fouten aan te duiden. Dat neemt niet weg dat De Schaepdrijver er met haar bewerking in is geslaagd de lezer te laten zien hoezeer de bijzondere positie van Constance en haar internationaal georiënteerde elitefamilie van dit dagboek een waardevol historisch document maken.

Johan den Hertog, Luxemburg

Webrecensie BMGN 125:1 (2010)

Thuijs, F., *De ware Jaco. Jacob Frederik Muller, alias Jaco (1690-1718), zijn criminele wereld, zijn berechting en zijn leven na de dood* (Oorspronkelijk dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2007, Hilversum: Verloren, 2008, 443 blz., €29,-, ISBN 978 90 8704 031 4).

Iemand vertrouwde me ooit toe dat hij, toen hij als student meewerkte aan het samenstellen van de index voor Romeins Breukvlak, uit balorigheid een kaartje toevoegde met daarop 'Bommel, Ollie B.' Helaas had Romeins schoonzoon de grap ontdekt en het kaartje verwijderd. Dezelfde Bommel staat niet in de index van Thuijs' boek maar komt er wel in voor, compleet met de vermelding dat deze stripfiguur geen broek droeg (298). Dit detail is tekenend voor de stijl: nogal 'popi', iets teveel naar mijn smaak, en met vele uitweidingen. Toch past zo'n stijl misschien wel bij een werk dat primair een narratieve geschiedschrijving beoogt te zijn. Met een sociologisch-historische benadering heeft Thuijs weinig op. Dat vormt op zich geen bezwaar, want goed speurwerk heeft ook zijn waarde. Ik heb alle bewondering voor het gedegen en uitputtende archiefonderzoek dat de auteur heeft verricht en de daaruit voortvloeiende ontmythologisering. Zijn uitvoerige schildering van Jaco's afkomst, milieu en de mythe van beruchte roverhoofdman vormt zonder meer een verrijking van onze kennis over criminaliteit en strafrechtspleging in de achttiende eeuw.

De feiten zoals tot nu toe bekend: Jacob Frederik Muller vertoefde rond 1715 vaak in Amsterdam maar pleegde zijn roofovervallen in groepsverband meestal ver daarbuiten. Toch was het de Amsterdamse justitie die hem begin 1716 in handen kreeg, berechtte en veroordeelde tot radbraking waarbij hij levend maar met gebroken ledematen een half uur moest toezien hoe zijn maten werden geëxecuteerd. De Hoge Raad schrapte dat half uur, maar door de vertraging van het appèl was het 1718 geworden en prijken zijn maten reeds op het galgevel. Eind negentiende eeuw stond zijn vermeende woonstede bekend als het Fort van Sjako en in de twintigste eeuw kreeg die benaming in combinatie met een Robin Hood mythe een positieve klank in sommige linkse kringen. De meeste aandacht – van serieuze onderzoekers – ontving Jaco tot nu toe van Florike Egmond, die de in Holland opererende bendes beschreef als structureel verschillend van het banditisme niet alleen in Brabant maar ook elders in Europa (*Underworlds. Organized Crime in the*